

Eesti keel

3. klass

Õppeprotsessi kirjeldus

Sissejuhatus

Esimestel kooliaastatel on emakeelel kui õppeainel eriline koht. Selles aines õpitakse nii ennast väljendama, erinevates olukordades adekvaatselt suhtlema kui ka õppeülesandeid täitma, omandatakse õpioskusi kõigi teiste õppeainete tarbeks. Suulise ja kirjaliku kõne arendamise teemad tulenevad ümbritsevast elust, õppeainest, õppekava läbivatest teemadest ja kultuurikeskkonnast laiemas mõttes, nagu raamatud, kultuurisündmused ja virtuaalmaailm.

Keskse tähtsusega on sõnavara täpsustamine ja rikastamine ning psüühiliste protsesside arendamine. Selleks vajab laps pidevalt nii uusi kogemusi kui ka eelmiste kogemuste korrastamist. Õpe ja kasvatus peavad toetama enesetunnetuse arengut ja õppima õppimist, juhtima last teistega ühes ja üksinda tegutsemises.

Esimese kooliastme keeleõpetuse ülesanne on kõneoskuse sihipärane arendamine ning suulises kõnes omandatu ülekandmine kirjalikku kõnesse. Eesti keele õppevaldkondi – suulist keelekasutust, lugemist ja kirjutamist – käsitletakse lõimitult, pöörates võrdselt tähelepanu kõigile keelelise suhtluse osaoskustele ning lähtudes keelekasutuse funktsioonist ja tekstist. Seejuures nähakse tekstina nii suulist kui ka kirjalikku teksti, nii ilukirjandus- kui ka teabeteksti, nii trükitud kui ka elektroonilist teksti. Eesti keele tundides omandatakse arengueeldustele vastavaid kuulamis-, kõnelemis-, lugemis- ja kirjutamisstrateegiate elemente (ennustamine, mõistekaardi koostamine, kokkuvõtte tegemine jt), et areneks oskus õppida, oskus oma mõtteid nii suuliselt kui ka kirjalikult väljendada.

Emakeeletunnis õpitut rakendatakse teisteski ainetes.

Emakeeleõpetuses tuleb kujundada oskusi enesekontrolliks, oma tegevuse analüüsiks, mõistmiseks ja tulemuste hindamiseks, arendada arutlevat mõtlemist, pakkudes õpilastele elulisi, loomingulisi ning mõtlemisainet ja -võimalusi pakkuvaid ülesandeid. Oluline on õpetada mõistma kõneleja-kuulaja-, kirjutaja-lugeja-suhet ning mõtlema selle üle, kuidas öeldu ja kirjutatu võib mõjuda, olgu siis nähtava reaalse partneri, telefonikõne, kirjaliku teksti või virtuaalsuhtluse puhul. Igapäevane õppetöö ühildatakse igal võimalusel laste vabalugemisega.

Eesti keele õpetamise üldpõhimõtted

Terviklikkus:

Kuulamine, kõnelemine, lugemine ja kirjutamine on omavahel seotud, kas:

- tunniteema,
- lugemispala või
- situatsiooni kaudu.

Grammatikateema/ õigekirjaküsimus tuleneb kas

- tekstist,
- lapse enda kirjutisest või situatsioonist.

Teadlikkus:

Lapsi suunatakse oma keelekasutust jälgima, analüüsima, parandama:

- Kuidas ma kuulan, räägin, loen, kirjutan?
- Mis mul tuleb hästi välja, mis halvemini?
- Mida ma peaksin veel õppima?
- Kes mind õpetada saab/ oskab?
- Kuidas ma ise ennast aidata saan?

Suunatakse last oma/sõbra kirjalikku tööd kontrollima (üksi ja koos kaaslastega) ning parandama, et tekiks keeletunnetus ja harjumus mõelda oma töö õigsuse üle.

- Harjutatakse õpilasi ise leidma (üksi või kaaslasega) õigeid lahendusi.
- Analüüsitakse üheskoos konstruktiivselt oma ja teiste keelekasutust.

Kommunikatiivsus:

- Püütakse igale keelelisele tegevusele leida mingi konkreetne otstarve ja auditoorium.
- Kasutatakse võimalikult palju suhtlemisel põhinevaid tegevusi:
 - ❖ kuulatakse kedagi mingil konkreetsel põhjusel;
 - ❖ räägitakse kellelegi (erinev kuulajaskond) millestki mingil põhjusel;
 - ❖ kirjutatakse erinevaid tekste erinevale lugejaskonnale.
- Lastakse õpilastel õppetöö käigus omavahel suhelda – arutleda, analüüsida, otsida/ leida õigeid vastuseid, mingit infot jne.

Õppimine on protsess, mille käigus laps õpib tundma oma võimeid, seepärast tuleks tund ette valmistada nii, et õpilane saaks ise tegutseda, mõtelda, katsetada, eksida, arutada, loovust rakendada. See kõik aitab õpitavat paremini mõista ja kinnistada. Tähtis on õpetada last ise oma tegevust/tööd teadvustama, jälgima, kontrollima ja parandama.

Üldpädevuste kujundamine

Eesti keele õpetamise ja õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Seda tehakse erinevate tekstide lugemise, nende üle arutlemise reflekteerimise ja kirjutamise kaudu ning kasutades mitmesuguseid koostöövorme (ühisarutelud, projektid jne). Saavutatud üldpädevused kajastuvad tekstiloomes, esitlustes, arutlustes. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise kujundamisel on kandev roll õpetajal, kes oma väärtushinnangute ja enesekehtestamisoskusega loob sobiva õpikeskkonna ning mõjutab õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist.

Eesti keele õppesisu – kasutatavad tekstid nii raamatuist, ajakirjandusest kui ka mujalt kinnitavad vajadust pidada lugu oma perekonnast, klassist ja koolist; olla viisakas, täita lubadusi; hoiduda kellegi naeruvääristamisest ja kiusamisest. Õppematerjal aitab lapsel tundma õppida oma rahvusele ainuomast kui ka suhtuda kõikidesse rahvustesse lugupidavalt. Loodushoid, tervishoid, kodupaiga kultuuriväärtused, ilu looduses ja inimese loomingus on lastekirjanduse kesksed teemad.

Õppetegevused – rühmatöö korraldus, koostöö reeglid, loovtööde loomise protseduur, suhtlemisõpetus – on suunatud sellele, et osata kaaslast kuulata, teda tunnustada; tekitada ja alal hoida soovi õppida, tunda rõõmu teadasaamisest ja oskamisest, osata õppida üksi ning koos teistega, paaris ja rühmas, osata jaotada aega õppimise, harrastustegevuse, koduste kohustuste ning puhkamise vahel; osata end häälestada ülesandega toimetulemisele ning oma tegevusi ülesannet täites mõtestada; osata koostada päevakava ja seda järgida; suuta tekstidest leida ja mõista seal sisalduvat teavet (sealhulgas andmeid, termineid, tegelasi, tegevusi, sündmusi ning nende aega ja kohta) ning seda suuliselt ja kirjalikult esitada; osata lihtsat plaani, tabelit lugeda; osata käituda digikeskkonnas ja digitehnikat õppimiseks kasutada; tunda rõõmu loovast eneseväljendusest.

Riiklikus õppekavas nimetatud üldpädevused sisalduvad iseenesest enamikus keelekasutusolukordades ja -tegevustes kas tegevusena (kaaslastega või mingis muus rollis kirjalik või suuline suhtlemine erineval eesmärgil erineva suhtluspartneriga) või läbi konteksti (näiteks kirjalik keelekasutusolukord: gripihooajal koostatakse rühmatööna plakat, kuidas vältida nakatumist või kuidas ennast karastada, et mitte haigeks jääda).

Üldpädevuste kujunemist toetab ka tekstitöö ning loetavates tekstides sisalduv teave. Samas annavad kooliastmel üldiselt taotletavad pädevused materjali, et sõnastada õppeaine või õppevaldkonnaga (nt loovtööd) seotud enese kirjeldusi, mis aitavad õpilasel positiivset mina-pilti kujundada: mida oskan hästi, mida tean... Selliseid enese kirjeldusi saab kasutada klassi töö- ja mängureegleid sõnastades ja kirja pannes, juttude kirjutamisel (ka kujuteldava tegelase

rollis), aga ka õpilastele eneseteadvustamisega seotud ülesandeid kavandades.

Lõiming läbivate teemadega

Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine – lugeda elulisi tekste, ajalehe-/veebiuudiseid, siduda suulised keelekasutusolukorrad ning lugemine ja kirjutamine eri elukutsetesse puutuvate rollidega (nt autojuht peab lugema liikluseeskirju, politseinik koostama protokoll, juuksur lugema kosmeetikatoodete tutvustusi, kokk/kondiiter koostab ja kirjutab retsepte, kõik peavad oskama lugeda ja kirjutada tööotsimis- või -pakkumiskuulutusi, autojuht koostab kaardi põhjal marsruudi ja juhendab teisele autojuhile teed jne).

Keskkond ja jätkusuutlik areng – keskkonna teema lugemises-kirjutamises; säästlik mõtteviis iga tegevuse taustana: mürareostus keskkonnategurina – helid meie ümber, meie ise heliallikana; kuidas säästa kuulmist, nägemist; paberi kasutamine õppetöös; uurimustööd säästva eluviisi kohta jne.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – oma klassi, kooli ja paikkonna ühiselus osalemisega seotud suuline suhtlus ja tekstide lugemine-kirjutamine: teated, nimekirjad, kutsed, plakatid, üleskutsed, kampaaniate kavandamine, algatamine ja reklaamimine jms.

Kultuuriline identiteet – kodukoha kultuuritegelaste tundmaõppimine, kodulooline uurimus, kodulooliste materjalide kasutamine õppetöös, suulise pärimuse tundmaõppimine – lood kodukoha inimestest ja sündmustest, pereliikmete ja tuttavate kõneldu-talletatu tundmine (koolikroonika, perealbum); klassis õppivate eri keele- ja kultuuritaustaga õpilaste kogemuse rakendamine õppetöö rikastamiseks.

Teabekeskond – eakohaste infokanalite tundmaõppimine nii koolis kui ka ühiskonnas avaramalt, foorumid, veebiküljed, ajalehed-ajakirjad ja muu meedia nii õpetamise objektina kui ka vahendina; ise kooli/klassi ajalehe/ajakirja tegemine; ajalehtede-ajakirjade jt meediavahendite kasutamine õpetamise vahendina; kohaliku raamatukogu, muuseumi jm kultuuriasutuste kui infoallikate tundmaõppimine.

Tehnoloogia ja innovatsioon – arvuti- ja mobiili- jm tehnikaga tegeldes kogunevaid tehnilisi oskusi saab rakendada õppetöös tekstide koostamiseks ja lugemiseks, info otsimiseks, piltide tegemiseks jms.

Tervis ja ohutus – oluline on õige töörežiimi kujunemine: häälekasutus, istesend, töö- ja puhkeaja jaotus, töö planeerimine. Suhtlemisoscuse arendamine ja emotsionaalsete vajaduste rahuldamine positiivseid elamusi toovas tegevuses võimaldab ennetada konflikte ja seega ka tervisekahjustusi. Keeleõpetuses saab kasutada tervislikule eluviisile ja ohutule käitumisele suunavaid infomaterjale, õpilased saavad neid oma kogemuse tasandil ise koostada. Kõnearenduses saab läbi viia rolli- ja situatsioonimänge, mille eesmärk on arendada lapse empaatiavõimet, lastes lastel ühes ja samas olukorras proovida eri rolle mängida ning otsides lahendusi igapäevaelus tervise ja ohutuse olulistele probleemidele. Oluline on, et võimalikult paljud lapsed aktiivset nendes mängudes osaleksid ja ise lahendusi pakuksid.

Väärtused ja kõlblus – kogu õppetöö ja koolitegevuse korraldus rajanegu vastastikusele austusele ja huvile, väärtuste ülekanne on kogu kasvatuse mõte, väärtushoiakuid võetakse üle autoriteetidelt ja enamik lugemispalju õpikutes ning loetavad lasteraamatud ongi peamiselt väärtusi ja väärtushinnanguid kujundavad, suunavad ja esindavad. Juba lugemisolukord iseenesest on suure kasvatusliku mõjuga. Otsesõnu käitumiseeskujud pakkuvad teosed võivad julgelt aimekirjanduse alla arvata. Samas peaks silmas pidama, et sügava kirjandushuvi suurimaks vaenlaseks on ülearu didaktiline, tänitav käsitlusviis, mis igast tekstist midagi õpetlikku ja kasulikku otsima paneb. Didaktilisi kavatsusi võib sisaldada ka kunstiküps vahendus. Näiteks Aino Perviku sarjas Paulast puutume kokku paljude tänapäevaprobleemidega, kuid kirjanik on oma tegelase loonud tõepäraseks ja esitanud olukordi veenvalt läbi lapse silmade, kusjuures meisterliku sõnakasutusega, nii et see jutusari on esteetiliselt kõrgeväärtuslik.

Üldiselt teatakse, et varasemad tekstid, mis pähe jäävad ja edaspidi käitumisnormide omandamisel appi võivad tulla, on rütmilised ja kordust sisaldavad lühitekstid, nagu näiteks vanasõnad ja muud õpetuslikud ütlused. „Tee tööd töö ajal, aja juttu jutu ajal”, „valel on lühikesed jalad”, „iga algus on raske”, „söö, mis küps, räagi, mis tõsi”, „õnnetus ei hüüa tülles” ja muud sellised õpetused jäävad hästi meelde, kui neid elu enese huvides õigel kohal tarvitatakse. Neid ei pea õppetegevuse teemaks võtma ja nende tähendust pikalt-laialt seletama, vaid hoopis tähtsam on, et õpetaja lastega tegeldes ise õpetlikke lauseid kasutaks.

Väga suur roll väärtuste kandjana on muinasjuttudel ja rahvajuttudel. Oluline on loo sündmustiku haarav edasiandmine. Tänapäeva lastele peab paljusid vanema eluviisiga seotud mõisteid selgitama liikuvate või liikumatute piltide, liigutuste ettenäitamise või läbitegemise või vanema elukeskkonnaga vahetu kokkupuute kaudu. Seda võib saavutada esemeid klassi tuues (tööriistad, tarbeesemed) või rahvajuttude tekkeaga ilmestavasse keskkonda minnes (talmuuseumid ja tänapäevased talud, kus vanemaid tarbeasju hoolega säilitatakse). Kindlasti peaksid õpetajad otsima senirääkimata lugusid ning neid julgelt suusõnaliselt vahendama mälu järgi jutustades ja seejuures oma kuulajaid arvestades, mitte ette lugedes.

Mis tahes keeleõpetuse osas – näiteks sõnavaratöö, lausete moodustamine, loo jutustamine, küsimuste esitamine – saab väärtushinnanguid kujundada nii tegevuse sisu kui ka vormi kaudu. Ühelt poolt peab sõnavalik olema lapsele eakohane ja eluline, teisalt saab aga tunni sõnavara ja õppematerjali valides mõelda, mida sõnavalikuga rõhutada tahetakse.

Erinevate teemade käsitlemiseks leiab materjale Koolielu (www.koolielu.ee) ja Miksikese, s.h Minu Miksikese keskkonnas (www.miksike.ee), samuti SA Innove Keelekümbeluskusest (<http://kke.innove.ee/abiks-opetajale/abimaterjalid/>). 1. klassile sobivaid ideid leiab ka Tallinna Ülikooli Pedagoogilise Seminari ajakirja Tea ja Toimeta kodulehelt (<http://www.teatoimeta.ee/>). Tagasiside andmisel erinevate hindamismudelite (koostamine ja näidised) kasutamine: suuline eneseväljendus (jutustamine, intervjuu, rollimäng, lugemine (lugemisoskus, funktsionaalne lugemine), kirjalik eneseväljendus (muinasjutt), koostöö (paaristöö, rühmatöö), visuaalne mõtlemine (mõistekaart) – <http://opetaja.edu.ee/hindamismudelid/>.

3. klassi lõpetaja õpitulemused	Õppesisu läbi õpilase tegevuse	Metoodilisi soovitusi (värvilised numbrid ja vastavad tekstiosad tabeli all tähistavad sellesse kohta lingitavaid kommentaare)
<p>Suuline keelekasutus</p> <ul style="list-style-type: none"> • kuulab mõtestatult eakohast teksti, toimib saadud sõnumi või juhendite järgi; • väljendab end suhtlusolukordades selgelt ja arusaadavalt: palub, küsib, selgitab, keeldub, vabandab, tänab; vastab küsimustele, kasutades sobivalt täislauseid ning lühivastuseid; • vaatleb sihipäraselt, kirjeldab 	<p>Suuline keelekasutus</p> <p><u>Kuulamine</u> Hääliku pikkuste eristamine, põhirõhk sulghääliku pikkusel. Pikema suulise juhendi meeldejäätmine ja selle järgi toimimine. Kaaslase ja õpetaja juhtnööride kuulamine, nende järgi toimimine. Ettelugemise kuulamine. Kaaslase ettelugemise hindamine ühe aspekti kaupa (õigsus, pausid ja intonatsioon mõtte toetajana). Kuuldu ning nähtu kommenteerimine. Fakti ja fantaasia eristamine. Õpetaja etteloetud ainetekstist oluliste mõistete leidmine ning lihtsa skeemi koostamine.</p> <p>Kuuldu (muinasjutt, lühijutt lapse elust, proosa-, luule ja ainetekst), nähtu (lavastus, film) sisu ümberjutustamine. Dialoogi jälgimine, hinnangud tegelastele ja nende ütlustele.</p> <p><u>Kõnelemine</u> Hääldus- ja intonatsiooniharjutused. Selge häälduse jälgimine teksti esitades. Kõne eri nüansside (tempo, hääletugevuse, intonatsiooni) esiletoomine</p>	<p>Suulise keelekasutuse hindamisest: kuulamisoskusele hinnangu andmine, kõnelemisoskuse hindamine – 1</p> <p>Kuulamisülesanded: tingimuste loomine kuulamise õppimiseks – 2</p> <p>Kuulamisülesanneteks sobivad õpikutele lisatud CD spetsiaalsete harjutustega, helindid veebis nt lindude jm loodushäälte tutvustuseks, erinevad suhtlusolukorrad videona ja/või audioesitustena (ka nn äraarvamistegevusena), video heli kuulamine ilma pilti nägemata – mõistatamaks teose sisu;</p> <p>lastekirjanduse salvestused nii www.err.ee portaalis, e-raamatutena kui ka mujal;</p> <p>õpetaja poolt salvestatud tähelepanelikku ja kriitilist kuulamist arendavad heliklipid;</p> <p>mobiili või diktofoniga salvestatud laste endi kõne ja esitused.</p> <p>3 – Kõnetehnika arendamine: soovitusel hääldusharjutusteks.</p> <p>Arutelu ja arvamuste avaldamine eeldab kindlasti klassis</p>

<p>eesmärgipäraselt nähtut, eset, olendit, olukorda, märkab erinevusi ja sarnasusi;</p> <ul style="list-style-type: none"> • avaldab arvamust kuuldu, vaadeldu ja loetu kohta; • annab küsimuste toel arusaadavalt edasi õppeteksti, lugemispala, pildiraamatu, filmi ja teatrietenduse sisu; koostab kuuldu/loetu põhjal skeemi/kaardi; • jutustab loetust ja läbielatud sündmusest; jutustab pildiseeria, tugisõnade, märksõnaskeemi ja küsimuste 	<p>dramatiseeringus jm esituses.</p> <p>Sobivate kõnetuste (palumine, küsimine, keeldumine, vabandust palumise, tänamise) valik suhtlemisel. Suuline selgitus, kõnetus- ja viisakusväljendid, teietamine ja sinatamine. Kõnelemine eri olukordades: vestlus tundmatuga, sh telefonitsi, klassi/kooli esindamine, võistkonda kutsumine, koostegevusest loobumine jms.</p> <p>Sõnavara arendamine: sõnatähenduse selgitamine ja täpsustamine, aktiivse sõnavara laiendamine, lähedase ja vastandtäheendusega sõna leidmine. Eri teemadel vestlemine sõnavara rikastamiseks, arutamine paaris ja väikeses rühmas.</p> <p>Oma arvamuse avaldamine, nõustumine ja mittenõustumine, ühiste seisukohtade otsimine, kaaslaste arvamuse küsimine.</p> <p>Mõtete väljendamine terviklausetena ja sobiva sõnastusega (sõnavalik, mõtte lõpuleviimine). Küsimuste moodustamine ja esitamine ning neile vastamine. Jutustamine kuuldu, nähtu, läbielatu, loetu, pildi, pildiseeria ja etteantud teema põhjal; aheljutustamine. Sündmuste, isiku, looma, eseme jm kirjeldamine tugisõnade, skeemi ning tabeli abil. Eneseväljendus dramatiseeringus ja rollimängus erisuguste meeleolude väljendamiseks.</p> <p>Tuttava luuletuse ja dialoogi ilmekas (mõtestatud) esitamine.</p>	<p>kõnelemise reeglite loomist: näiteks:</p> <ul style="list-style-type: none"> - üks kõneleja korraga, - eelnevalt kokkulepitud kõnejärjekorrast kinni pidamine, - ese – mänguasi vm tähenduslik ese – kõnejärjekorra tähistajana; - teiste ütluste kordamine/sellest hoidumine - teema piires püsimine. Kõike seda tehakse nii rühmas, paarilisega kui üleklassitööna. <p>4 – Sõnavaratöö suhtluspädevuse kujunemise toeks</p> <ul style="list-style-type: none"> - sõnatähenduse selgitamine ja täpsustamine - töö vastandsõnadega - sõnavara valik erinevate suhtluspartneritega suheldes (nt sama asja seletamine/juhendamine sõbrale, õpetajale, koolidirektorile, võõrale vanainimesele) <p>5 – Kirjeldamine, 5a intervjuerimine ehk kellegi küsitlemine mingis kindlas olukorras mingil kindlal eesmärgil (õpetaja annab ette elulise olukorra ehk loob stsenaariumi), 5b nukuteatri etendamine (tegelaste valik, osalistega lugemine, 5c lugejate teater, etendamine)</p> <p>6 – Jutustamine ja juttude koostamine pildi, pildisarja ja</p>
--	---	--

<p>toel; mõtleb jutule alguse ja lõpu;</p> <ul style="list-style-type: none"> • leiab väljendamiseks lähedase ja vastandtäendus ega sõnu; • esitab luuletust peast; 	<p>Nii enese kui ka teiste tööde tunnustav kommenteerimine õpetaja juhiste alusel.</p>	<p>oma joonistuse abil; mitteametlike ja ametlike ettekannete koostamine (kirjutamistegevus) ja esitamine eri olukordi imiteerides</p> <p>7 – Luuletuste esitamine</p> <p>7a riimuvate sõnade leidmine kuulamistegevusena</p> <p>Samatähenduslikud sõnad (i-harjutus): http://learningapps.org/watch.php?v=pzp8m5w7101&allowFullscreen=1</p> <p>Vastandtäendus ega sõnad (i-harjutused): http://www.tdl.ee/~kyllike/vastands1.htm http://www.kubbu.com/student/?i=1&a=21848_vastands_nad</p> <p>Ümberjutustus: http://koolielu.ee/waramu/view/1-57eabb39cffd5dc82d384acec32c7895ce7dde6a</p> <p>Õppemängud: sõnade otsimise mängud (koolitarbed, sulghäälik sõna algul, nädalapäevad), sõnamängud (Eesti lastekirjanikud, muinasjutud, vastandsõnad, liitsõnad, asesõnad, võõrsõnad), emakeel (vanasõnad, elukutsed, muinasjutud, tähed tähestikus jne), memoriin (muinasjututegelased, raamatutegelased), kaardimängud, ristsõnad).</p>
<p>Lugemine</p> <ul style="list-style-type: none"> • loeb nii häälega ja kui endamisi 	<p>Lugemine</p> <p>Raamatu/teksti üldine vaatlus: teksti paigutus, sisukord, õppeülesannete esitus. Teksti ülesehitus: pealkiri, teksti</p>	<p>8 – Lugemisoskuse määratlus</p> <p>9 – Lugemise hindamine</p>

<p>ladusalt ja teksti mõistes; mõistab lihtsat plaani, tabelit, diagrammi, kaarti;</p> <ul style="list-style-type: none"> • loeb õpitud teksti ette õigesti, selgelt ja sobiva intonatsiooniga; • töötab tekstiga eakohaste juhiste alusel; • vastab suulistele ja lühikestele kirjalikele küsimustele loetu kohta; • eristab kirjalikus tekstis väidet, küsimust, palvet, käsku, keeldu; • tunneb ära jutustuse, luuletuse, näidendi, muinasjutu, mõistatuse, vanasõna, kirja; 	<p>osad (lõigud, loo alustus, sisu, lõpetus). Lugemistehnika arendamine õpetaja juhendite järgi (õige hääldus, ladusus, pausid, intonatsioon, tempo; oma lugemisvea parandamine, kui sellele tähelepanu juhitakse). Ladus ja automatiseerunud lugemine. Oma ja kaaslaste lugemistehnika hindamine õpetaja juhiste alusel. Oma ja õpetaja käekirjalise teksti lugemise klassitahvliilt ja vihikust.</p> <p>Jutustava ja kirjeldava teksti ning tarbe- ja teabeteksti (õpilaspäeviku, kutse, õnnitluse, saatekava, tööjuhendi, raamatu sisukorra, sõnastiku, teate, eeskirja, retsepti, õpikuteksti, teatmeteose teksti, ajalehe- ja ajakirja ning muu meediateksti) lugemine.</p> <p>Üksikute tingmärkide (õppekirjanduse tingmärgid, liiklusmärgid jms), skeemide, kaartide ja tabelite lugemine õppekirjanduses, lasteraamatutes ning lasteajakirjanduses.</p> <p>Sõna, lause ning teksti sisu mõistmine. Tekstis küsimuse, palve, käsu ja keelu äratundmine. Teksti sisu ennustamine pealkirja, piltide ja üksiksõnade järgi.</p> <p>Töö tekstiga: tekstist õpitavate keelendite, sünonüümide, otsese ja ülekantud tähendusega sõnade leidmine. Õpiku sõnastiku iseseisev kasutamine. Teksti jaotamine osadeks ning tekstiosade pealkirjastamine. Loetava kohta kava, skeemi, kaardi koostamine. Loetu põhjal teemakohastele</p>	<p>10 – Lugemisvead ja lugemistehnika arendamine</p> <p>11 – Lugemist ettevalmistavad tegevused –</p> <ul style="list-style-type: none"> - häälestamine jutu teemale - teksti vaatlus, esmane orienteerumine raamatus, - teksti sisu ja sündmustiku ennustamine <p>vt sõnavaratöö 4</p> <p>12 – Lugemistegevused – lugemise harjutamine, tekstide lugemine teiste ainete tundides (matemaatika, loodusõpetus, inimeseõpetus)</p>
--	--	---

<ul style="list-style-type: none"> • on lugenud läbi vähemalt neli eesti ja väliskirjaniku teost, kõneleb loetud raamatust; • teab nimetada mõnd lastekirjanikku. 	<p>küsimustele vastamine. Loole alguse ja lõpu mõtlemine. Teksti teema ja peamõtte sõnastamine, tegelaste iseloomustamine.</p> <p>Jutustavate luuletuste ja proosateksti mõtestatud esitamine. Riimuvate sõnade leidmine. Kahekõne lugemine, intonatsiooni ja tempo valik saatelause alusel ning partnereid arvestades.</p> <p>Loetud raamatust jutustamine, loetule emotsionaalse hinnangu andmine ja raamatust lühikokkuvõtte tegemine. Vajaliku raamatu leidmine iseseisvalt.</p> <p>Tekstiliiikide eristamine: muinasjutt, mõistatus, vanasõna, luuletus, jutustus, näidend, kiri</p> <p>Kirjandus: folkloorne lastelaul, liisusalm, jutustus, muinasjutt, muistend, luuletus, kahekõne, näidend, sõnamänguline tekst, piltjutt, mõistatus, vanasõna.</p>	<p>13 – Kavastamine</p> <p>14 – Teksti mõistmist ja loova kujutluse arendamist toetavad tegevused</p> <ul style="list-style-type: none"> - loetu analüüsimine - teksti põhjal ülesannete täitmine - loovülesanded <p>15 -Vabalugemine</p> <p>Riimuvad sõnad (i-harjutus): http://web.zone.ee/lugemiskontroll/Mitmesugust/luuletusjariimid.htm</p> <p>Lause koostamine (i-harjutus): learningapps.org/watch.php?v=ptsgr2isj01&allowFullscreen=1</p>
<p>Kirjutamine</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasutab kirjutades õigeid tähekujusid ja -seoseid, kirjutab loetava 	<p>Kirjutamine</p> <p><u>Kirjatehnika</u></p> <p>Kirjutamise tehnika süvendamine, oma loetava käekirja kujundamine, kirjutamise kiiruse arendamine.</p> <p>Kirjutamisvilumuse saavutamine (õiged tähekujud ja proportsioonid, loetav käekiri, ühtlane kirjarida, kirjatöö</p>	<p>16 – Kirjutama õpetamise lähtekohti</p> <p>17 – Kirjatehnika harjutamisest 2. klassis</p> <ul style="list-style-type: none"> - mida jälgida – õige kehahoid, kirjutusvahendi õige kasutamine,

<p>käekirjaga;</p> <ul style="list-style-type: none"> kirjutab tahvlilt ja õpikust õigesti ära; paigutab teksti korrektselt paberile, vormistab vihiku/õpilaspäeviku nõuetekohaselt; valdab eesti häälikkirja aluseid ja õpitud keelendite õigekirja: eristab häälikut ja tähte, täis- ja kaashäälikut, häälikuühendit, silpi, sõna, lauset; märgib kirjas häälikuid õigesti; eristab lühikesi, pikki ja ülipikki täis- ja suluta kaashäälikuid; kirjutab õigesti asesõnu; 	<p>nõuetekohane välimus, töö vormistamine). Teksti ärakiri tahvlilt ja õpikust. Kirjutatu kontrollimine õpiku ja sõnastiku järgi. Oma kirjavea parandamine. Etteütlemise järgi kirjutamine. Tahvlile, vihikusse ja õpilaspäevikusse kirjutamine. Tarbeteksti kirjutamine näidise järgi: kutse, ümbrik.</p> <p><u>Õigekiri</u> Tähestiku järjekord. Täis- ja kaashäälikuühendi õigekiri. Täis- ja suluta kaashääliku pikkuse kordamine, sulghääliku pikkuse eristamine ja õigekiri. <i>k, p, t s-i</i> ja <i>h</i> kõrval. <i>i</i> ja <i>j</i> õigekiri (v.a võõrsõnades ja tegijanimedes). <i>h</i> sõna alguses. Sulghäälik oma- ja võõrsõnade alguses.</p> <p>Suur algustäht lause alguses, inimese- ja loomanimedes, tuntumates kohanimedes. Väike algustäht õppeainete, kuude, nädalapäevade, ilmakaarte nimetustes. Poolitamise harjutamine. Liitsõna.</p> <p>Nimi-, omadus- ja tegusõna. Ainsus ja mitmus. Sõnavormide moodustamine küsimuste alusel. Mitmuse nimetava ning sse-lõpulise sisseütleva, kaasaütleva ja ilmaütleva käände lõpu õigekirjutus. Olevik ja minevik. Pöördelõppude õigekirjutus. Erandliku õigekirjaga ase- ja küsisõnad (ma, sa, ta, me, te, nad, kes, kas, kus).</p> <p>Väit- (jutustav), küsi- ja hüüdlause. Lause lõpumärgid. Koma kasutamine loetus; <i>et, sest, vaid, kuid, aga, siis,</i></p>	<p>õiged tähekujud</p> <p>kuidas kiiremini kirjutada</p> <p>kirjalike tööde vormistamine</p> <p>Ladusa ja vaba kirjutamise eeltöök on suuline kõnearendus – vt tegevusi link 5 ja link 6</p> <p>Loovat kirjatööd tuleb julgustada, piiramata seda õigekirja jm nõuetega.</p> <p>Laste kirjutisi tähtsustab see, kui neid klassiruumis lugemiseks välja pannakse – seintele, lugemispesasse; köidetakse ühisraamatuks ja kleebitakse posteriks.</p> <p>18 – Õigekirja õpetamine</p>
--	--	---

<ul style="list-style-type: none"> • märgib õpitud sõnades õigesti kaashäälikuühendit; kirjutab õigesti sulghääliku omandatud oma- ja võõrsõnade algusse; märgib kirjas õigesti käänd- ja pöörsõnade õpitud lõppe ja tunnuseid; • teab peast võõrtähtedega tähestikku, kasutab lihtsamat sõnastikku ja koostab lihtsaid loendeid tähestikjärjestuses; • kirjutab suure algustähega lause alguse, inimese- ja loomanimed ning 	<p><i>kui</i> puhul; sidesõnad, mis koma ei nõua.</p> <p>Etteütlemise järgi kirjutamine õpitud keelendite ulatuses (30–40 sõna). Oma kirjavea iseseisev leidmine.</p> <p>Sõnavara: lähedase ja vastandtähendusega sõna. Sõna ja tema vormide õigekirja ning tähenduse omandamine ja täpsustamine.</p> <p><u>Tekstiloome</u> Lausete laiendamine ja sidumine tekstiks. Tarbeteksti (ajaleheartikli, teate, nimekirja jne) kirjapanek. Ümberjutustuse kirjutamine tugisõnade, skeemi, kaardi või kava toel. Loovtöö kirjutamine (vabajutt, jutt pildi, pildiseeria, küsimuste, skeemi, kaardi või kava toel, fantaasialugu). Jutu ülesehitus: alustus, sisu, lõpetus. Sündmusest ja loomast kirjutamine. Jutule alguse ja lõpu kirjutamine. Kirja kirjutamine. Omakirjutatud teksti üle kaaslasega arutamine.</p>	<p>19 – teksti loomise protsessi etappide kogemine eri liiki tekste kirjutades, vastavat liiki tekstide kirjutamine erinevas elulises suhtlusolukorras (stsenariumi loob õpetaja) erinevale lugejale (sõbrale, asutuse juhile, õpetajale, vanaemale jne)</p> <p>Liitsõna (tööleht): http://www.syg.edu.ee/uus/syg/images/oppematerjalid/irena_sink/eesti_keel/04.pdf</p> <p>Liitsõna (i-harjutused): http://web.zone.ee/tiia_e_testid/eesti%20keel_2.%20klass/liitsonad_1.htm http://learningapps.org/view1492326</p> <p>Suur ja väike algustäht: http://lemme11.planet.ee/dokumendid/suur_v2ike.htm</p> <p>Tähestikuline järjekord:</p>
---	--	---

<p>õpitud kohanimed;</p> <ul style="list-style-type: none"> • piiritleb lause ja paneb sellele sobiva lõpumärgi; • kirjutab etteütlemise järgi sisult tuttavat teksti ja kontrollib kirjutatut näidise järgi (30–40 sõna); • koostab kutse, õnnitluse, teate, e-kirja; kirjutab eakohase pikkusega loovtöid (k.a ümberjutustusi) küsimuste, tugisõnade, joonistuse, pildi, pildiseeria, märksõnaskeemi või kava toel. 		<p>http://lemme11.planet.ee/dokumendid/sonad.htm Erinevate keeleõpetuslike teemade materjalid: http://varasalv.weebly.com/eesti-keel.html http://www.getwapps.com/eestikeel Mõistekaartide loomine: https://bubbl.us/mindmap Lauseliigid (i-harjutus): http://learningapps.org/watch.php?v=pvmpgebu301&allowFullscreen=1 Lauselõpumärgid (i-harjutus): http://web.zone.ee/oppematerjal58/Tlopumark.htm Tähestik (esitlus): http://www.storyjumper.com/book/index/19662378/T%C3%A4hestik#page/6 Tähestikuline järjekord (i-harjutused): http://lemme11.planet.ee/dokumendid/sonad.htm https://sites.google.com/site/opetajale/t%C3%A4hestikulinej%C3%A4rjekord http://www.tdl.ee/~kyllike/jarjekord2.htm Tähestikuline järjekord (tööleht): http://opikeskkond.lastefond.ee/public/01_pean_sona_e_e.pdf i-harjutused erinevatel teemadel: hääliku pikkus, sulghäälikute õigekiri, h õigekiri, i-j õigekiri, kaashäälikuühendi õigekiri, võõrsõnade õigekeelsus, suur ja väike algustäht, kokku- ja lahkukirjutamine: https://opetaja.edu.ee/ortograafia/ Täishäälikute pikkus: http://lemme11.planet.ee/index.php?option=com_docm</p>
--	--	--

		<p>an&task=cat_view&gid=4&Itemid=32</p> <p>Täishäälikühend (i-harjutus): http://www.hot.ee/margitiharjutused/KEELEOPETUS2KL/lynkharjut17thyh.htm http://learningapps.org/display?v=p07mgeeee01</p> <p>Silbitamine ja poolitamine (esitlus): www.slideboom.com/presentations/download/138036/poolitamine</p> <p>Silbitamine ja poolitamine (i-harjutus): http://www.hot.ee/margitiharjutused/KEELEOPETUS2KL/harjut24tunneregleidsilbitaminevalikvast3.htm</p> <p>i-j õigekiri (esitlus): http://www.slideshare.net/riinaoun/i-ja-ji-igekiri</p> <p>H sõna alguses (i-harjutused): http://www.slideboom.com/presentations/883562/H-s%C3%B5na-alguses http://learningapps.org/watch.php?v=px09g391c01&allowFullscreen=1</p> <p>Liitsõna (I-harjutus): http://www.tdl.ee/~anumai/liitsona1.htm</p> <p>Läänemaa emakeeleolümpiaadide tööd (erinevad ülesanded): http://www.tlu.ee/UserFiles/Haapsalu%20Kolled%C5%BE/%C3%95petajale/2007.pdf</p>
--	--	--

Lingid

1 – Kuulamisoskusele hinnangu andmine

Kuulamisoskuse sihikindla, teadliku ja süstemaatilise arendamise vajadust kiputakse alahindama, arvates, et kõik tavakoolis õppijad kuulevad ju nagunii. Tegelikult on kuulamisoskus üks olulisemaid oskusi teiste keelise suhtluse osaoskuste omandamisel (ja mitte ainult) ning eriliselt oluline õigekirjutuse seisukohast. Seega tuleb kuulamisoskust arendada sama suure tähelepanuga kui teisi osaoskusi ning jälgida ja hinnata (anda tagasisidet) kuulamisoskuse arengut sama süsteemselt kui teiste osaoskuste arengut.

Hoolikas õpetaja leiab mitmeid võimalusi kuulamise määra/ulatuse jälgimiseks erinevate tegevuste käigus, nagu näiteks mingi töö kavandamine, ettekannete esitamine, häälega ettelugemine, teadete edastamine jne. Õpetaja saab anda hinnangu õpilaste kuulamisoskusele, kui jälgib neid erinevates õppe- ja koostööolukordades, et leida vastuseid mitmele küsimusele. Kas õpilane suudab järgida juhendeid? Kas ta leiab kuulatava loo peamõtte, toetavad detailid ja/või sündmuste järjekorra? Kas ta teeb vahet fantaasial ja reaalsusel, arvamusel ja faktil, väitel ja küsimusel? Kas ta kuulab tähelepanelikult ja sekkumata? Kas ta avaldab oma arvamust kuulatava kohta? Kas ta kuulab midagi oma lõbuks ja selleks, et nautida (muusikat, etteloetavat juttu, luuletust jne)? Eelnevalt kirjutatu kinnitab ühtlasi, et kuulamisoskust tuleb ja saab järjepidevalt arendada ka kõikide teiste ainete ja teemadega seondult.

Järgnevalt veel kasulikke küsimusi/aspekte kuulamisoskusele hinnangu andmiseks. Õpetaja võib endale teha näiteks tabeli vastavate küsimustega/aspektidega ning märkida teatud perioodi jooksul teatud konkreetse(te) õpilas(t)e kohta, kui sageli mingit aspekti võib tähele panna (nt alati, mõnikord, mitte kunagi).

Füüsiline seisund

- Kas tal on laual ainult vajalikud asjad?
- Kas tal on ebavajalikud asjad käest ära pandud?
- Kas ta jälgib rääkija miimikat ja žeste?
- Kas ta laseb teistel rahulikult kuulata?

Suhtumine

- Kas ta on uudishimulik?
- Kas ta suudab segajat eirata?
- Kas ta kuulab avatud meelel?

- Kas ta kuulab lõpuni, enne kui otsustab?
- Kas ta on pühendunud kuulaja?

Sisu jälgimine

- Kas ta saab aru kuulamisülesande eesmärgist?
- Kas ta saab aru, kui suurt keskendumist kuulatav materjal nõuab?
- Kas ta kuulab kõigepealt olulist ja siis detaile?
- Kas ta teeb kuulamise ajal märkmeid?
- Kas ta küsib vajadusel asjakohaseid küsimusi, et kuulatavast paremini aru saada?

Kõnelemisoskuse hindamine

Kõnelemisoskuse arengule hinnangu andmiseks tuleb õpilaste suulise suhtluse jälgimisel pöörata tähelepanu keelesüsteemi valdamisele, s.o lausestusele, fonoloogiale ja sõnavarale. Samavõrra oluline on jälgida ka õpilaste pragmaatika arengut ehk nende teadlikkust erinevatest kontekstidest, milles keelt kasutatakse: kas ja kuidas õpilased teavad ja tajuvad, et keele kasutamine peaks olema erinev sõltuvalt suhtlusolukorrast ja/või suhtluspartnerist. Näiteks rääkides samal eesmärgil telefonitsi emaga, sõbraga, õpetajaga või ametiasutusega võib keelekasutus olla (või lausa peabki olema) oluliselt erinev.

Niisiis tuleb jälgida õpilaste suulist keelekasutust erinevates sotsiaalsetes olukordades ja erinevate suhtluseesmärkide puhul: mängus, õppetegevuses ja erineva stsenaariumiga suulistest keelekasutusolukordades. Ja seda ka nii paaristöö, rühmatöö, frontaalse töö kui ka õpetajaga omavahel suhtlemise olukorras. Järgnevalt mõned küsimused, mida õpetaja võiks õpilaste keelekasutuse jälgimiseks meeles pidada.

- Kas õpilane räägib selgelt, kasutab oma mõtete väljendamisel lauseid ja sõnavara, mis on asjakohased ja sobivad konkreetsele suhtlusolukorrale?
- Kas õpilane on võimeline oma mõtet asja- ja eakohaselt ümber sõnastama, kui tema mõttest aru ei saada? Või loodab ta selles osas kellegi teise abile?
- Kas õpilane saab teistest tavaliselt aru või tundub ta sageli segaduses olevat? Kas ta arvestab teiste tunnete ja ideedega? Kui tundub, et õpilane ei saa teistest aru, siis kas ta ikka tegelikult kuulab või näib teiste rääkimine teda pigem segavat?
- Kas õpilane osaleb rühmatöös vabalt? Kas ta pöörab teiste ütlustele tähelepanu? Kas ta järgib rühmatöös kokkulepituid reegleid?
- Kas õpilane kasutab lugemise ja erinevate keelekasutusolukordade ajal omandatud uusi keelestruktuure ja sõnavara?

2 – Suhtlemisolukord klassis

Esmatähtis on klassis pingevaba õhkkonna loomine, et laps üldse julgeks sõna võtta. Keskkond klassis peab sarnanema tegeliku suhtlemisolukorraga (laste paigutus klassis nii, et nad üksteise nägusid näevad). Oluline on, et kõik lapsed saaksid tunnis aktiivselt osaleda ning harjuksid klassiga suhtlema – looma silmsidet, kasutama õigesti oma häält (artikulatsioon, intonatsioon, tugevus, pausid), miimikat ja kehakeelt, väljendama oma suhtumist, hinnanguid ja kogemusi. Nii kasvab esinemisjulge, mis aitab ära hoida passiivsuse tekkimist, kus lapsed ei taha sõna võtta, on arglikud või huvitud.

Hoolikalt tuleb läbi mõelda sõnavaratöö: anda tugisõnu, lausekonstruktsioone, pilte, pildiseeriaid, rekvisiite jne, mis toetavad oma mõtete ja tunnete väljendamist, loetust arusaamist ja kirjalikku eneseväljendust.

Lapsele tuleb anda võimalus alguses paaris/rühmas harjutada ja alles siis võib paluda tal esineda üksi (nt seletada paarilisele mängu või tööjuhendit; jutustada kuuldust, nähtust, läbielatust või loetust; jutustada edasi kaaslaselt kuuldu lugu; arutleda kuuldu põhjal; kirjeldada eset, tegelast vms; mõelda välja telefonikõne; koostada kahekõne; intervjuuerida kedagi).

Ka kuulamistegevused peaksid aset leidma mingis elulises kontekstis. Õpetajal on piiramatult võimalusi otsida internetist video- ja/või audioklippe, kus keegi räägib kellelegi/kellegagi konkreetsel põhjusel ja eesmärgil. Tähelepaneliku kuulamise harjutamiseks saab õpilastel paluda lihtsalt mingi informatsioon meelde jätta / välja kirjutada, et peale kuulamist see eri moel reprodutseerida (nimetada, näidata mingi tegevusena, kirjutada sedeliile jne). Videoklippe saab esmaselt kuulata ilma pildita, noppida välja õpetaja poolt nimetatud informatsioon ja kontrollida teistkordsel kuulamisel (nüüd juba vaadatakse videona).

Õpetaja saab ka ise salvestada erinevaid digivahendeid kasutades just käsilolevasse konkreetsesse teemasse sobilikke ja vajalikke audioklippe. Kolmanda klassi õpilased on enamasti isegi juba nii kogenud digivahendite kasutajad, et oskavad kõikvõimalikke audioklippe ise ka salvestada: ikka vastavalt õpetaja poolt teadlikult loodud ülesandele.

3 – Kõnetehnika arendamine

Kõnelemise õpetamisel on väga oluline pöörata tähelepanu

- selgele ja õigele hääldusele kõnelemisel ja teksti esitamisel, mis on lugema ja kirjutama õppimise üheks eelduseks;
- hääle kohandamisele vastavalt olukorrale (vastamine kohalt, klassi ees, paaris- ja rühmatöös);
- iste- ja seisuasendile, rühile, kuna õige hingamine tagab piisava õhuvaru selgeks ja ilmekaks esituseks;
- harjutusruumi õhule – intensiivse kõnelemise puhul täitub ruum ruttu väljahingatava õhuga ja vajab tuulutamist.

Väga oluline on õpetaja enda selge ja korrektne hääldus, sest lapsed õpivad õigesti hääldama eelkõige täiskasvanu kõnet kuulates ja jäljendades. Igasse eesti keele tundi on soovitatav valida üks hääldusharjutus. Selge ja täpse häälduse harjutamiseks sobivad rütmisalmid, kiirkõneharjutused ja

intonatsiooniharjutused. Harjutusi saab lugeda paaris, ringis, ravis koos rütmilise liikumisega, erineva kiiruse, hääletugevuse või -tooniga, kasutades žeste, miimikat ja liigutusi, mis matkivad mõnd tegelast, tegevust, situatsiooni või meeleolu. Lugeda võib paaris, ringis, ravis liikudes jne. Etteütluste eelharjutuseks on soovitatav neid lühitekste pähe õppida. (NB! Hääldusharjutusi ei anta kodus pähe õppida. Seda tööd tehakse klassis.)

Hääldusharjutusi leiab õpetaja vastava klassi õppekirjandusest. Toremaid salme leiab luulekogudest (rahvalaulud, Eno Raud, Hando Runnel, Ott Arder, Wimberg, Ellen Niit, Ilmar Trull jt).

4 – Sõnavaratöö eesmärkideks on

- aidata kaasa teksti mõistmisele, harjutada õpilast jälgima autori erinevaid väljendeid;
- täpsustada ja rikastada sõnavara, seletada uute ja vähetuntud sõnade ja väljendite tähendust;
- leida lähedase (sama) tähendusega sõnu;
- eristada ja leida vastandsõnu;
- seletada piltlike väljendite ja vanasõnade tähendust;
- võrrelda ja rühmitada sõnu, et tunnetada sõnade seoseid, sõna omadusi, seostada sõna üldmõistega, hakata teadvustama keeleõpetuslikke määratlusi.

Sõnavaratöök sobivad

- loetelu jätkamine (jaanuar, veebruar, ...);
- tähenduslike paaride leidmine (kahvel – nuga);
- rühma mittekuuluva leidmine (eristavaks teguriks on tähendus, kasutamiskiis, materjal, suurus vms);
- lause täiendamine;
- sõnakogumismängud (näiteks sõnade ütlemine,
 - mis algavad või lõpevad kindla häälikuga,
 - kus järgmine sõna algab sama häälikuga, millega eelmine lõppes,
 - mida on üks ja mitu klassis, linnas jms).

Sõnade tähenduse selgitamiseks võiks õpetaja

- lasta arenenud sõnavaraga lastel sõnatähendusi selgitada;

- siduda sõna või väljend kontekstiga, seletada tähendust läbi konkreetse situatsiooni (*Kuidas saad aru, et inimest veetakse ninapidi? Too kuuldud loo põhjal näiteid.*);
- koostada uue sõnaga lause või anda sõnaline kirjeldus;
- demonstreerida pilti, eset või tegevust;
- teha joonise;
- esitada üld- või liiginimetuse;
- moodustada sõnaühendi;
- öelda sünonüüme või antonüüme;
- paluda leida sõna sõnastikust.

Alles siis, kui lapsed tähendust selgitada ei oska, ütleb õpetaja, kuidas seda sõna või väljendit mõista.

Sõnatähenduse täpsustamiseks on vaja viia sõna kaasteksti. Sobivad töövõtted on

- lauses sõna asendamine,
- autori ja tuttavama, igapäevase sõnavara võrdlemine,
- lauselünkade täitmine,
- valikvastustega ülesanded jms.

Selleks, et uued sõnad jõuaksid laste aktiivsesse sõnavarasse, on oluline neid aeg-ajalt meelde tuletada ja **suunata lapsi uusi sõnu kasutama**

- sõnaühendis,
- lauses,
- jutustamisel (sõnaühendid ja tugisõnad kavapunktide juurde),
- kahekõnes, rollimängus, dramatiseeringus, intervjuus, kirjeldamisel, arutlemisel, põhjendamisel (toeks: tugisõnad, lausete algused, lausemudelid jms).

Vastandsõnadega võib teha tööd õige mitmel moel.

- Asjade või piltide järgi sõnade leidmine (*mis on sile – kare, täis – tühi, kerge – raske, pehme – kõva, terav – nürri, katki – terve, pikk – lühike, kõver – sirge, kirju – ühevärviline, tume – hele, veniv – jäik jne*).
- Vastandsõnade leidmine, millel on mitu tähendust (*must – valge, must – puhas, vana – noor, vana – uus, paks – õhuke, paks – peenike, paks – vedel jne*).
- Vastandsõnade paaride moodustamine etteantud sõnade põhjal (*seisab – lamab, röömustab – kurvastab, otsib – leiab jne*).

Väga olulised on näitvahendid (esemed, pildid, sõnasedelid), mis toetavad vastandsõnade leidmist.

Sõnamoodustuse teadlikustamiseks tuleks

- sobitada ühele sõnale eri liiteid (ühetüveliste sõnade ehk sõnapere moodustamine – laul, laulja, laulik, laulmine) ning tuletise ja tuletusaluse tähendusi ning vorme võrreldes leida, millise lisatähenduse annab liide;
- sobitada üht liidet erinevate sõnadega (üheliiteliste sõnade tuletamine – laulja, jooksja, kihutaja, ehitaja; kandiline, tavaline, plekiline); võrreldes neid sõnu leida, et sama liitega sõnadel on lähedane tähendus (nt saab line-liite abil väljendada asjade ja inimeste omadusi).

Sõnade rühmitamiseks võib õpetaja lastele sõnu ette anda või lasta neil üldnimetuste, pealkirjade või küsimuste järgi ise sõnu otsida.

Sõnade võrdlemisel peaks välja tooma asjade, olukordade, nähtuste, tekstide jne erinevused ja sarnasused. Enne võrdlemist on oluline ettevalmistus, et lastel oleks sõnavara, mida kasutada:

- õpetada lapsi leidma infot võrreldavate asjade kohta,
- kasutada erinevaid skeeme ja kaarte (mõistekaarti, tsentrilist kaarti ja Venni diagrammi).

5 – Kirjeldamine

Kirjeldamine on lastele raske, sest neil puudub tihti vajalik sõnavara. Kirjeldamise eeltöök on soovitatav

- kirjeldada mõnda eset/olendit, mis on õpilastele näidiseks ning tutvustab vajalikku sõnavara (näiteks: Mõista, mõista, mis see on. See on soe, paks, pehme, kootud, mõnel lapsel on see kirju, mõnel ühevärviline, see pannakse kätte.);
- anda eraldi lipikutele kirjutatud sõnu (nt lume ja vihma kirjeldamiseks sõnad: valge, külm, pehme, märg, kohev, tihe, kristalne, sajab pladinal, tibutab, ladistab, langeb, katab maad, krabistab katusel, lahistab, kallab, sajab nagu oavarrest, puistab nagu kotist, udutab). Lastel tuleb otsustada, kas antud sõnad sobivad lume või vihma kohta, ja kinnitada lipik sobiva pealkirja alla;
- lugeda lastekirjandusest erinevaid kirjeldusi;
- kinnitada tahvlile pilt ja kirjutada küsimused, mis suunavad eset või olendit tähelepanelikult vaatlema (näiteks: Mis värvi on selle looma karv/linnu suled? Missugune on kõrvad, saba/nokk? Kus see loom/lind elab? Kas ta on kodu- või metsloom? Kuidas ta häälitseb?);
- koostada märksõnaskeem, tsentriline kaart, tabel või venni diagramm sõnade „kogumiseks”. Tähtis on, et ka õpetaja ise ütleb sõnu, mida võiks antud teema kohta lisada.

NB! Õpilased peavad nägema, kuidas õpetaja märksõnaskeemi koostab. Nii saavad nad näidise, mis on märksõnad, kuidas sõnad skeemile paigutatakse, kuidas on sõnad omavahel seotud, kuidas ise skeemi koostada. Kui laps skeemi koostamisel tahvlinäidiseid ei näe, ei oska ta edaspidi skeemile märksõnu lisada, vaid kirjutab sinna lauseid.

5 a – Intervjueerimine ehk küsitlusolukord

Intervjueerimisega on lapsed tutvunud teleri vahendusel juba enne kooliiga. Intervjuu võib olla kas ametlik või mitteametlik ehk ettevalmistamata (mõne ootamatu külalise korral) või ettevalmistatud. Kuna klassi “eksib” külalisi harva, siis saab algklassides kasutada intervjueerimiseks rollimänge (laps ja lapsevanem, õpilane-õpetaja, õpilane-direktor jne) või muud “loodud” situatsiooni. Lugemispaladest saab leida tegelasi, keda intervjueerida või kes intervjueerib teist pala tegelast. Töö käigus juhtida tähelepanu küsimuste sisukusele ja sobivusele.

Intervjueerimine on kommunikatiivne kuulamise ja rääkimise protsess, mis viib loomulikult teel lugemise ja kirjutamiseni ning tekitab huvi kõikide keelelise suhtlemise funktsioonide vastu.

5b – Nukuteater

Õpetajale on toeks teadmine, et nukuteater on väga suureks abiks just argadele ja liiga agressiivsetele lastele, kuna see on rajatud nukule ning auditooriumi tähelepanu on suunatud nukule, mitte lapsele. Tänu sellele on arad lapsed palju enesekindlamad ja agressiivsed rahulikumad, kuna nemad ise ei ole peategelased. Hästi mõjub nukuteater ka kõnehälvetega lastele, kuna nad püüavad rääkida nii, et nukkude kõne oleks arusaadav.

Nukuteatri läbiviimise astmed:

- loo valimine (lugu peaks olema sobiva pikkusega, kiiresti vahelduvate tegevustega, kusjuures samaaegselt ei tohiks olla tegevuses üle kolme tegelase);
- nukkude valimine klassi poolt;
- tegelaste dialoogi ja sobivate häälte leidmine;
- lava tegemine ja nukkudega manipuleerimise harjutamine;
- näidendi esitamine;
- arvustamine;
- vajaduse ja tahtmise korral uuesti esitamine.

Lava saab klassi organiseerida suhteliselt lihtsate vahenditega:

- Laud pöörata lauaplaadiga vaatajate poole ning katta küljed ja vaatajatepoolne osa mingi riidega kardina põhimõttel.
- Avatud ukse vahele riputada uksepiitade küljes olevate konksude abil parajale kõrgusele sobiv riidetükk.
- Kaks tooli panna teineteisest sobivale kaugusele, toolileenid vastamisi, üle toolileenide riputada kangas.
- Kui klassis on teisaldatav tahvel või sirm, siis saab sellest hea lava.

5c – Lugejate teater

Lugejate teatrit võib sisuliselt pidada nii lugemiseks kui ka rääkimiseks (mis näitab taas, et keelelise suhtluse osaoskused on omavahel tihedalt seotud). 2-12 last esitavad kirjanduslikke töid (võivad olla ka laste endi tööd) auditooriumi ees. Ei pea kasutama lava ega kostüüme; lugejatel on ainult oma lõikude koopiad ja istuda võiksid nad erinevatel kõrgustel (erinevate kõrgustega istmetel). Lugejate teater on üles ehitatud žestidele, häälele ja miimikale, soovitatav on ka liikumine vastavalt võimalustele.

Lugejate teatriks sobivad praktiliselt kõik tekstiliigid, ka laste endi kirjutatuna. Kõige tähtsam roll on jutustajal, kes suhtleb otseselt auditooriumiga; kirjeldab situatsiooni, teemat, tegevust ja tegelasi.

Lugejate teatri head küljed:

- sotsiaalse teadlikkuse avardumine;
- koostöö heterogeensetes gruppides;
- uute mõistete arenemine;
- informatsiooni hankimine ja sõnavara täienemine;
- ettevalmistumine kirjutamiseks ja kirjutamise stimuleerimine;
- suureks stimulaatoriksaeglaste ja keskmiste lugejate jaoks.

Lugejate teatri astmed:

- oma tegelase osa väljavalimine ja sellega tutvumine;
- individuaalne harjutamine;
- esitamine auditooriumile või videole.

Kolmandas klassis on optimaalne lugejate teatri pikkus 10–30 minutit.

6 – Jutustamine

Jutustades laieneb lapse sõnavara, mitmekesisub lause struktuur, kasvab esinemisjulgus, arenevad lapse kuulamis- ja lugemisoskus. Laps õpib väljendama oma suhtumist, hinnanguid ja kogemusi.

Algklassilapse jutus esineb sagedasti asesõnu ja kordusi, kaob tegevuse järjekord, laused on poolikud, sõnad on lauses vales järjekorras. Seepärast on jutustamise õpetamisel väga tähtsal kohal oskuslik juhendamine. Jutustamisoskuse arendamiseks on vaja õpetada last oma kõnet jälgima;

- vaadata, kas jutustaja hoiab silmsidet klassiga;
- parandada laste vigast keelekasutust;
- pöörata tähelepanu halvale diktsioonile;
- paluda lapsel rääkida nii, et kõik teda kuulevad.

Lastega tuleb arutada, missugust jutustamist on huvitav kuulata, mis aitab jutustamist meelde jätta.

Kuuldud jutu, lugemispala, muinasjutu ümberjutustamine

Lapsed õpivad jutustama täiskasvanute kõnet jälgides. Seepärast mängib suurt rolli õpetaja jutustamisoskus, s.o

- kui kaasahaarav on jutustamine;
- kas jutustaja annab edasi neid emotsioone, mida ta ise parasjagu tunneb;
- kas kaasa mängib hääl, liikumine, näoilme, žestid, silmside klassiga.

Kõik see aitab lapsel jutu „sisse minna”, seda piltidena ette kujutada ja hiljem sündmusi elavalt kirjeldada.

Ümberjutustamise õpetamise juures on oluline, et õpetaja julgustaks õpilasi vabalt, oma sõnadega rääkima. Õpetaja peaks andma lastele näite, kuidas lugu jutustada, et lapsed ei hakkaks teksti sõna-sõnalt edasi andma. Teksti sisu edasiandmise toeks sobivad suunavad küsimused, piltkava, sõnaline kava, ajatelg, märksõnaskeem jms. Töövormidena saab kasutada aheljutustamist (pikemate lugude, nt muinasjuttude puhul), rühmas jutustamist jne. Oluline on suunata klassi kaaslase jutustamist jälgima ning aitama, kui jutustaja jutulõng kaob või ta teemast kõrvale kaldub.

NB! Kõiki eesti keele õpiku lugemispalu ei pea jutustama õppima. Võib rääkida lühidalt pala sisust, võtta vaatluse alla mõne tegelastest.

Juttude koostamine

Jutu koostamine pildi järgi

Enne pildi järgi jutu koostamist tuleks 1. ja 2. klassis pilti osade kaupa vaadelda, korrates samal ajal mõisteid üleval, all, keskel, paremal, vasakul. Nii orienteeruvad lapsed edaspidi pildil kergemini.

Märksõnaskeemi või tsentrilise kaardi koostamine õpetab last enne jutustamist mõtteid koguma. Raskeks teeb jutu koostamise see, et sõnad on skeemil segamini. Lapsi tuleks juhendada, kuidas neist sõnadest jutt kokku panna.

Kõige olulisem on suunata jutustamine tegevusele (Kuidas me seda juttu alustaksime? Kuidas jutt edasi läheb? Mida tahaksid veel jutule lisada? Kuidas me selle jutu lõpetaksime?) Kui lastelt ei tule sobilikku algus- või lõpulauset, toob õpetaja ise paar näidet ja küsib siis lastelt, kuidas nemad nüüd juttu alustaksid. Kindlasti ei saa piirduda vaid ühe näitelausega, sest muidu võivad lapsed hakata seda kopeerima. Näited on aga väga vajalikud, et virgutada laste mõtlemist ja julgustada ka neid, kes on alguses arglikud.

Jutu koostamine pildiseeria järgi

Pildiseeria järgi jutu koostamine on palju kergem kui pildi järgi, sest sündmuse kulg on piltidel ette antud. Tööd alustades peaks õpetaja laskma lastel pilte

järjest natuke aega vaadelda. Alles siis, kui lapsed on piltidel toimuvaga tuttavad, saab õpetaja esitada suunavaid küsimusi (vt jutu koostamine pildi järgi). Jutustamise hõlbustamiseks võib anda tahvlile tugisõnu, lausete algusi, küsimusi.

Pildiseeria järgi võib juttu koostada ka rühmas, et arglikumaid või kesise väljendusoskusega lapsed saaksid kaaslastelt tuge.

Jutu koostamine oma joonistuse põhjal

Kõiki lapsi aitab jutu koostamisel eelnev pildi joonistamine. Jutt sünnib kõigepealt pildina. Õpetajal tuleks sel juhul kunstiõpetuse ja eesti keele tunnid omavahel siduda üheks tervikuks.

Kui pildid on valminud, tuleb lastele anda aega pildi järgi jutt välja mõelda. Mõni laps peaks kindlasti jutustama oma loo ka kogu klassile. Kuulajate ülesandeks on anda jutustajale nõu, kuidas juttu täiendada. Õpetaja võiks esitada ka suunavaid küsimusi. Seejärel jutustavad lapsed rühmades, et kõik saaksid oma loo kaaslastele jutustada. Tegutseda võib ka vastupidi: alustada jutu väljamõtlemisega ja seejärel joonistada pilt. Samamoodi võib siduda ka muusika ja eesti keele tunde ja koostada jutt muusikapala või lastelaulu põhjal.

7 – Luuletuste esitamine

Eesti keele õpikutes on erineva meeleolu, lihtsa riimi ja rütmiga luuletusi. Kõige olulisem on neid harjutada mõtestatult (ilmekalt) lugema. Luuletuse mõtte toovad välja õiged rõhud, pausid, lauselõpu intonatsioon, hääletoon, hääletugevus. Kõiki neid komponente tuleb lastega harjutada.

Mõtestatud (ilmekat) lugemist on kergem õpetada, kui lapsed kuulevad õpetajat tihti ette lugemas, sest õpilased jäljendavad alateadlikult õpetaja hääletooni ja intonatsiooni. Õpetaja peab jälgima, et ta häälega üle ei mängiks ega nõuaks lastelt liigset ilmekust. Nii kaob laste loomulik hääletoon. Sellest peaks kindlasti hoiduma.

Väga suurt rolli mängib õpetaja esmaettekanne (1.–2. klassis). Kui see on kaasahaarav ja emotsionaalne, tekib lastel kindlasti huvi ka ise luuletusi esitada.

Veel mõni soovitus õpetajale:

- Harjuta ise kodus luuletuste lugemist.
- Mõttele, missugust hääletooni ja tempot, žeste ja miimikat kasutad.
- Märki tekstis pausid, rõhud, tempo muutumine.
- Hoidu liigsest ilmekusest. Luuletust lugedes on kõige olulisem edasi anda teksti mõtet. Mõttele, kuidas on seda iga luuletuse puhul kõige õigem teha.
- Loe lastele luuletust ette mitmel erineval moel (erinevates rollides), et lapsed näeksid, kui palju on erinevaid võimalusi.

- Kuulamise ajaks anna kindlasti lastele ülesanne. Luuletuse mõistmine on tunnetuslik ja sellepärast sobivad kuulamisülesandeks ka vastavad küsimused (Missuguse meeleolu see luuletus loob? Missuguseid hääli kuuled (lõhnu tunned, värve näed) selles luuletuses? Missugused pildid tulevad sulle seda luuletust kuulates silme ette? Missuguse pildi joonistaksid selle luuletuse kohta?).
- Aruta lastega, kuidas erinevaid salmiridu lugeda. Lapsel on kõige kergem ilmekat lugemist harjutada mingi rolli kaudu. Näiteks lugeda üht ja sama teksti erinevate tegelastega (nt unine karu, röömus siil, nuttev hiiglane, arg jänes, vihane kass). Lisada võib ka inimeste ja loomade häälsusi.
- Häälele saab anda palju varjundeid. Värsiridu võiks lugeda erinevas meeleolus, nt naerdes, nuttes, röömsalt, kurvalt, imestunult, vihaselt, kavalalt, õrritavalt, parastavalt, uniselt, salapäraselt, jonnivalt jne.
- Kui klassis kõik lapsed juba enam-vähem loevad, saavad nad ka iseseisvalt lugemist harjutada. Julgusta lapsi luuletusi paarilisele ette lugema.
- Vali päheõppimiseks lihtsama rütmi ja riimiga luuletused. Värsiread kinnistuvad paremini mällu, kui neid lugeda koos liigutustega (1.–2. kl). Nii on lapsel kergem sisse elada salmide meeleolusse ja õppida luuleteksti mõtestatult (ilmekalt) esitama.

8 – Lugemisoskuse määratlemine

Arusaam sellest, mis on lugemisoskus, muutub üha vastavalt sellele, mida ühiskond oma liikmelt ootab. Mida mitmekesisemaks muutub loetav maailm – raamatud, dokumendid, kirjavahetus, digitaalselt vahendatud tekst jms – seda erinevam on ka lugemisoskust moodustavate osaoskuste põiming. Lugemisoskus sõltub eri laadi osaoskustest ning arengueeldustest, millest keskseks tuleb pidada motivatsiooni. Kuidas oleks huvitav lugeda? Head tekstid, nutikad ülesanded, head suhted klassis – kõik see aitab kaasa.

Nagu kooli alguses, nii ka 2. klassi algusest peale tuleb tegelda kõigi lugemisoskuse aladega, st toetada motivatsiooni, täiustada lugemistehnikat, valmistada ette teksti mõistma, arendada lapse enesetunnetust. Laps õpib lugema ümbruse tundmaõppimise käigus – mida mitmekesisem on klassi lugemiskeskond, seda parem. Sildid, juhendid, õnnitlused klassi seintel, pildid allkirjadega – kõik see aitab kaasa huvi äratamisele ja oskuse arengule. Kõike, mis last huvitab, ka arvuti- ja mobiilimänge, saab kasutada tema arengu huvides.

9 – Lugemisoskuse hindamine

Lugemise puhul on tähtis, et õpilane saaks võimalikult sageli positiivset tagasisidet ning hakkaks mõistma, et lugemine on paljude tegevuste – info otsimine, lauamängud, võistluste korraldamine – oluline osa. Alati, kui mingi tegevus kaasab lugemist, võib tunnustada õpilase tublidust tekstiga toimetulekul.

- Kui tegevuseks on antud kirjalik tööjuhend, saab õpilast hinnata selle eest, et ta on lugemisel tööjuhendist õigesti aru saanud ja vastavalt tegutsenud, st on osanud lugeda.

- Lugemise ilmekus ja kiirus on seotud suulise kõne omadustega, nii et õpilaselt, kes kõneleb üldse aeglasemalt ja monotoonselt, et saa nõuda elavat lugemist. Pigem tuleks tema puhul tõsta esile neid omadusi, mis just tema kõnet ilmestavad – selge hääldus, rahulik lugemine, oma vea märkamine.
- Vabalugemise hindamisel tuleks tunnustada õpilase suutlikkust valida endale jõukohane teos, osata seda teistele tutvustada ja oma lugemismuljet edasi anda. Lugemismulje vahendamiseks sobivad hästi mitmesugused loovtööd.

10 – Lugemisvead ja lugemistehnika arendamine

Lugemisvead võivad tekkida mitmel põhjusel, kuid tihti piisab õigeks lugemiseks, kui lapsel paluda veaga kohta uuesti lugeda. Sõna, milles korduvalt eksitakse, võib õpetaja endale välja märkida ju muus tunni osas või järgmises tunnis sellega tegelda: koostada lauseid, lasta sõna seletada.

Kuitahes keeruline ka ei oleks raskuste põhjendus ja nende olemuse selgitus, laps on arenev, iga päev võib ilmnedu uusi oskusi ja seepärast on olulisim alal hoida rõõmsameelset, toetavat suhet ja uskuda lapse edusse täiest jõust. Muidugi on tähtis ka süsteemne töö igal kõneühiku tasandil – häälik, täht, sõna, lause, terviktekst. Süsteemsuse all on siin mõeldud seda, et igapäevaselt, igas tunnis tehakse võimalikult eri laadi harjutusi, et kinnistada juba kujunevaid osaoskusi.

Võtteid lugemistehnika arendamiseks:

- Õpitavas tekstis, eriti selle raskemates sõnades täishäälikute punasega esiletoomine ja seejärel lugemise harjutamine.
- Raskemate sõnade väljakirjutamine klassitahvlile või sõnalipikutele ning nende lugemise harjutamine.
- Sõnade kirja-piltide võrdlemine – sama tüvega, samade algustähtedega, sama lõpuga sõnad – direktor, dirigent; st otsida lugemispala sõnavara juurde võrreldavaid sõnu.
- Sõna mõistatamine analoogiliselt "Poomise" mängule – A ----- S – leia tekstist sõna.
- Kõiki mängulisi ja otsimisele suunatud harjutusi saavad õpilased üsna ruttu hakata ise üksteisele tegema, nii et õpetaja osa kahaneb vaid korraldamisele.

11 – Lugemist ettevalmistavad tegevused

Häälestamine jutu teemale

- muusika kuulamine;
- mõistatuste mõistatamine;
- ristsõna lahendamine;

- vestlus või arutelu pala teemal;
- luuletuse lugemine;
- piltide vaatlemine.

Teksti vaatlus

- kas see lugemispala on lühike või pikk,
- on seda pala raske või kerge lugema õppida,
- kus asub jutus luulevormis osa ja kuidas selle ära tunneb,
- kelle nimesid on tekstis leida jms.

Pala sisu, tegelaste ja tegevuspaiga ennustamine

- õpiku illustratsiooni järgi;
- pealkirja järgi;
- 4–5 palast välja kirjutatud juhusliku sõna põhjal;
- sisult tundmatute sõnade selgitamine lause koosseisus ja nende sõnade põhjal pala sisu/pealkirja ennustamine;
- lugemistehniliselt raskete sõnade lugema õppimine ja pala sisu/pealkirja ennustamine nende sõnade põhjal;
- tekstiga seotud muusikapala või muu teose (film, multifilm, mäng) põhjal.

12 – Lugemistegevused

Väga oluline on teksti lugemise harjutamine. Tähelepanu peaks pöörama nii lugemistehnika arendamisele kui ka pala ilmekale (mõtestatud) lugemisele, et aidata lastel teksti sisu mõista.

Teksti lugemiseks ja lugemise harjutamiseks on mitmeid võimalusi.

1) Juhendatud vaikne lugemine

- kindlasti tuleb vaikseks lugemiseks anda pala kohta mõni küsimus või muu ülesanne (nt leida palale uus pealkiri, leida kõige põnevam koht, leida tundmatud sõnad jne), et lugemist eesmärgistada;

- kui klassi laste lugemisoskuse tase on ebaühtlane, tuleks tööd diferentseerida (samal ajal, kui klass pala vaikselt loeb, juhendab õpetaja algajate lugemist). ära ei tohi unustada ka neid lapsi, kes soravalt loevad. neile peaks juba vaikse lugemise ülesande andmisel selgitama, missugune on lisatöö. see peaks olema loominguiline tegevus (nt jutule lõpu või alguse mõtlemine, loo dramatiseerimine jms);
- pärast vaikset lugemist tuleks õpetajal leida erinevaid võtteid pala korduvlugemiseks;

2) tundmatute sõnade leidmine ja lugemine;

3) lausete või lõikude kaupa lugemine;

4) ahellugemine;

5) osalistega lugemine (paaris, rühmas, klassiga);

6) paarislugemine lausete või lõikude kaupa;

7) ajavormi muutmisega lugemine (olevikus või minevikus);

8) mina vormis lugemine;

9) valiklugemine:

- küsimustele vastuslause lugemine,
- enam meeldinud lausete lugemine,
- keeleõpetusliku teemaga lausete lugemine,
- tegelastega seotud lausete lugemine,
- uute tegelastega lugemine jne;

10) stopplugemine – pala loetakse lõikude kaupa, tehes lõikude vahel pause. Pauside ajal arutletakse, miks nii juhtus, mida üks või teine tegelane võiks nüüd tunda või mõelda, kuidas võiks lugu edasi minna;

11) korrektuurlugemine – õpetaja loeb pala lastele ette, kuid teeb lugemisel vigu. Lapsed jälgivad tähelepanelikult teksti ja parandavad õpetajat;

12) tähelepanelik lugemine – õpetaja jaotab igale lapsele ühe sõna või väljendi palast ja loeb pala ette, tehes pausi nende sõnade juures, mis on laste käes. Laps, kellel on parajasti teksti sobiv sõna, loeb selle ette.

13) jalutaja loeb – lugev laps tõuseb ja liigub lugedes teise õpilase juurde, andes talle lugemise järje üle. Teine õpilane tõuseb ja liigub lugedes järgmise juurde, kellele soovib järje anda.

13 – Kavastamine

Kavastamise õppimist võib alustada pala kohta joonistatud pildisarjast. Igale pildile pannakse pealkiri. Võib ka esitada iga pildi kohta küsimuse. Kui piltide abil on mõistetud, et lugu esitab teatava sündmuste järjestuse, saab oodata ka üksnes kirjaliku teksti jaotamist osadeks. Kavastamiseks tuleb aga valida

sellised jutud, kus on sündmustik selgelt olemas. Paraku on lugemikes vahel lugusid, kus tegelased lihtsalt vestlevad omavahel. Osadele võib panna mõnesõnalise pealkirja, neid võib kokku võtta ka küsimuse või lausega. Hea on suunata laste tähelepanu sellele, et kavapunktid võivad olla ühesugusel moel sõnastatud – kui küsimused, siis juba kõik küsimused. Kavastamise eesmärk on pala sügavam mõistmine ja sisu meeldejäätmine, et seda näiteks ümber jutustada või muus seoses meelde tuletada (näiteks loomaga juhtunud lugu loodusõpetuse tunnis).

14 – Loetu mõistmist ja loova kujutluse arengut toetavad tegevused

Loetu analüüsimine

- pala kohta käivatele küsimustele vastamine;
- küsimuste moodustamine;
- arutelu;
- pala peamõtte leidmine;
- loole hinnangu andmine (lugu on naljaks, põnev, tõsine, kurb, tõestisündinud, väljamõeldud).

Pala põhjal ülesannete täitmine

- lünkteksti, testi või tabeli täitmine;
- lausele alguse/lõpu leidmine, lausete koostamine;
- skeemi koostamine, seoste loomine;
- tulpdiagrammi koostamine ja analüüsimine;
- palast tegelaste leidmine ja nende võrdlemine või kirjeldamine;
- töö vanasõnadega;
- tekstist sõnade, lausete leidmine seoses õigekirjateemaga.

Loovülesanded seoses lugemispalaga

- dramatiseering, rollimäng, pantomiim pala teemal;
- loole uue alguse või lõpu mõtlemine;
- analoogiajutu jutustamine;

- pala lugemine uute tegelaste või tegelaskõnega;
- tegelaste iseloomuomaduste vahetamine, tegevuskohtade vahetamine;
- joonistamine pala põhjal;
- kirjutamine palast lähtuvalt;
- kaasamängimisteater.

15 – Vabalugemine

Lugemisõpetuse tõelise asjatundja puhul on loomulik, et klassis loetud tekstivara avardatakse muu kirjanduse lugemisega. Õpikus olnud katkendi puhul võetakse välja algteos. Mistahes teema puhul osutatakse võimalikule lisalugemisele. Täpsema soovitusnimestiku koostamisel tuleb kindlasti kasuks koostöö kohaliku raamatukoguga. Vabalugemise suunamisel võib lähtuda nii teemast (nt lood loomadest, tehnikast, sõprusest), žanrist (nt luule, seiklusjutt, rahvaste muinasjutud) kui ka autorist (lugemikus olnud loole samalt autorilt lisa otsida). Eri laadi raamatute lugemise viisi juurde juhatatakse õpilased kindlasti ühises tegevuses klassis. Näiteks otsitakse luuleraamatust humoorikat luuletust rühmaga ettekandmiseks või vaikset talveluuletust kunstiõpetuse tunnis maalitud pildi juurde, tutvutakse entsüklopeedilise teose ülesehitusega – sisukord, indeksid, tingmärgid.

Vaiksele lugemisele keskendumine vajab õppimist ja harjutamist. Edu on näinud õpetajad, kes on klassis hakanud korraldama vaigse lugemise minuteid (algul loeb igaüks oma raamatut kasvõi 5 minutit, hiljem pikemalt). Vabalugemises saavutatu – silmaring, huvi enese ja teiste vastu, oskus raamatust oma järeldusi teha – tuleb eriti hästi esile loovtöodes, omakoostatud soovitusnimestikes, raamatu- või teemaposterites, õpilaste endi loodud ühisraamatutes.

Olulist rolli mängib ka väärtkirjanduse ettelugemine. See võimaldab lastel tegelasega kaasa minna, loo meeleolusse sisse elada, soovi korral kuuldu juurde tagasi tulla ja juhtunu kohta üle küsida. See kõik eeldab õpetajalt sellise olukorra loomist, kus ei loeta ühe kitsa teema pärast, vaid lugemise enese pärast, kogu teose atmosfääri tõttu, selleks, et tunda rõõmu, hirmu, hirmust ülesaamise kergendust, pinget ja lahenduse vabastavat jõudu. Mida kõitvam on õpetaja ettelugemine, seda suurem on võimalus, et laps ka ise soovib seda raamatut lugeda.

16 – Kirjutama õpetamise lähtekohti

Kirjutise sisu ja vorm tulenevad suuresti sellest, milline on kirjutamise eesmärk ja ülesanne ehk milline on kirjutamise funktsioon. Kirjutamisel on tähtis, et osataks oma mõtteid selgelt, täpselt ja veenvalt edasi anda, arvestataks lugeja olemasolu. Teisisõnu, kirjutaja peaks endalt pidevalt küsima, kas ta kirjutatu on arusaadav. Koolis pakutavad kirjutamisülesanded peaksid olema võimalikult mitmekesised ja pidama silmas erinevaid eesmärke. Olenevalt sellest, milliseid konkreetseid sotsiaalseid eesmärke kirjutamisega taotletakse ja kellele kirjutatakse, valitakse sobiv teksti liik (žanr). Iga lugemikupala või teema kohta saab õpilaste jaoks välja mõelda mõne elulähedase, olukorrahase või loomingulisemat laadi kirjutamisülesande, mis võimaldab kirjutada ka erinevale lugejale. Mõned näited: kirjutaja teade või sõnum pala ühelt tegelaselt teisele; koosta reklaam, kuulutus, hõige, teadaanne, kaebekiri, kiidukiri,

murekiri, seletuskiri mingis palas või teemas sisalduva sündmuse või probleemi kohta; koosta juhend, retsept, kasutamissoetus mingi asja kohta; koosta ostunimekiri.

Kirjutamisõpetus peaks kujundama ka oskusi enesekontrolliks, oma tegevuse analüüsiks, mõistmiseks ning tulemuste hindamiseks, looma võimalusi arutlusoskuse arenemiseks, pakkudes õpilastele elulisi, loomingulisi ning mõtlemisainet ja arutlusvõimalusi pakkuvaid ülesandeid. Osaoskuste, sh kirjutamise õpetamisel tuleb lähtuda tekstist või keelekasutuse funktsioonist. Õpilasi tuleb maast-madalast harjutada oma tekstiga tööd tegema. See peab saama kirjutamise loomulikuks osaks.

Koolikirjutamise eesmärgiks on kasvatada igast lapsest isiksus, kes julgeb oma mõtteid kirja panna ja tuleb nõutaval tasemel toime argielus vajaliku kirjutamisega. Kirjutamisülesanded peavad seetõttu olema elu- ja lapselähedased: kirjad, meenutussedelid, sünnipäevakutsed, märkmed, seletuskirjad; muinasjutud, luuletused; kuulutused, reklaamid, juhendid, retseptid, mida inimesed igapäevaelus kirjutavad.

17 – Kirjatehnika harjutamisest 3. klassis

Kirjatehnika õpetamise peamised eesmärgid on kirjutamiskiiruse tõstmine ning hästi loetava ja sujuva käekirja väljaarendamine. Selleks tuleb lastele õpetada

- õiget kehahoidu kirjutamisel,
- kirjutamisvahendite õiget käsitlemist,
- õigeid tähekujusid ja nende seostamist sõnaks,
- võtteid kirjutamiskiiruse tõstmiseks,
- kirjalike tööde vormistamist.

Kirjatehnika õppimine on eesti keele tunni üks osa. Kirjatehnikale tervet tundi ei pühendata, sest 45 minutit järjest ei suuda ükski laps kirjutada. Kirjutamise tehnika aluseks on õige istumisasend ja pliatsihoid. Sellele tuleb pidevalt tähelepanu pöörata.

Kirjutamise õppimine nõuab kogu keha väga head koordineerimist, keskendumist ning intellektuaalset pingutust. Seetõttu peaks kirjutamistegevus last huvitama, võimaldama loomingulisust ja mängulisust.

18 – Grammatika ja õigekirja õpetamine

Tänapäevased emakeeleõpetuse arendajad väidavad, et formaalne grammatika õpetamine (reeglite päheõppimine, drillharjutuste tegemine jne) ei

aita kaasa ei lugemise, kirjutamise ega kõneoskuse arengule, samuti ei tõuse sellest suuremat tulu teise keele omandamiseks. Kui pöörata nooremates klassides grammatika õpetamisele liiga suurt tähelepanu, siis võib see laste kirjutamise arengut koguni pärssida. Kui lapsel on kirjutamiseks vajalik huvi, tahtmine, mõtted ning sõnavara, siis saab teda õpetada grammatilisi eksimusi leidma ja analüüsima ning otsima erinevaid võimalusi puuduvate teadmiste hankimiseks. Kui lapsel ei ole aga millestki kirjutada või rääkida, siis ei ole ka tema kirjutatus midagi parandada ning grammatilised teadmised osutuvad kasutuks. Seega, enne sisu, siis vorm.

Kirjutamise ja lugemise arengu seisukohast peetakse kasulikuks tegeleda mitmesuguste lausestusega seotud ülesannetega, nagu lausete moodustamine segipaisatud sõnadest, algvormis sõnadest, alguse või lõpu järgi, etteantud mudelite järgi, pildi alusel jne.

Nooremate laste õpetamisest kirjutanud autoritest suurem osa pooldab seisukohta, et:

- kokkuleppeid (õigekirja, kirjavahemärgistamist) ning grammatikat on noorematele õpilastele kõige otstarbekam õpetada eesmärgistatud lugemise ja kirjutamise kontekstis;
- kokkulepped ja grammatika on ainult üks osa keelest ning selle õpetamise programmist.

Grammatika ja õigekirja õpetamise aluseks saab võtta laste endi tööd ja keelekasutuse: pöörata rohkem tähelepanu neile keeleteemadele, milles lapsed sagedamini eksivad. Seda saab ja tuleb teha aeg-ajalt ka individuaalse tööna nn teksti toimetamise nõupidamise ajal. Sel ajal, kui lastel on käsil iseseisev töö, kutsub õpetaja ühe õpilase tema kirjutisega enda juurde. Koos loetakse õpilase kirjutist ja leitakse võimalikud vead (õpetaja ei ütle, kus viga on, vaid juhib sellele tähelepanu). Ühise arutelu käigus tehakse parandused. Ühes tunnis jätkub aega vast ehk kahe-kolme õpilase jaoks. Sellistest nõupidamistest saab ka ainekst nn minitundideks.

Keelemõisteid saab alati tutvustada sobivas kohas, kui need palas või õpilase kirjutises ette tulevad. Arutleda võib ka selliste keeleteemade üle, mille õppimine ei ole veel kohustuslik, kuid mille järele on töö käigus tekkinud vajadus. Õpilased võivad koostada näiteks isikliku grammatika käsiraamatu, mis pidevalt täieneb õpitavate keeleteemadega.

Õigekirjaõpetuse kavandamisel soovitatakse õpetajal teadvustada järgmisi põhimõtteid.

- Õigekirja õppimine on pigem aktiivne mõtestatud protsess kui päheõppimine. Õigekirja õppimine tähendab eelkõige sõnade rühmitamist ja nende kohta üldistuste tegemist.
- Õigekirjutuse õpe tuleb seostada eesmärgistatud kirjutamise ja üldise keeleõppega. Õigekirjaga tegelemine peaks olema loomulik igapäevane kirjutamisega kaasnev tegevus.
- Õpilased peavad mõistma, et õigekirjutusel on teatud kindlad unikaalsed aspektid. See on suulist ja kirjalikku keelt ühendavaks lüliks. Õigekirjal on spetsiaalne funktsioon esitada keelt graafiliselt käsi- või masinkirjutuse läbi.

- Õpilased teevad juhuslikke õigekirjavigu väga harva. Enamasti teevad õpilased teatud kindlat liiki õigekirjavigu, nt kaashäälikuühendi õigekiri, sulghääliku õigekiri jne. Nii saab õpetaja õpilaste vigu analüüsidest koostada oma isikliku õigekirjaõpetuse strateegia.
- Tänapäevased õigekirja õpetamise eesmärgid peaksid keskenduma õigekirja õppimiseks vajalike strateegiate (nt sõnade rühmitamine sarnase kirjapildi põhjal; seaduspärasuste leidmine sõnade õigekirjas jms) õpetamisele.
- Oluline osa õigekirja õpetamises on õigesti kirjutatud ja valesti kirjutatud sõnade eristamisel, et seeläbi oleks võimalik parandada nii vigu kui ka nende tekkimise põhjusi. See tähendab metakognitiivsete oskuste arendamist. Kui õpilane teab, milliseid sõnu ta alati õigesti kirjutab ja millistes tal on oht eksida, siis saab ta veaohlike sõnade õigekirja erinevate allikate abil (pinginaaber, sõnaraamat, õpetaja jms) kontrollida.
- Õpilased peaksid teadvustama, et eesti keele õigekiri on vägagi reeglipärane ja igaüks võib ise need reeglipärasused avastada.

Üldiselt peaks õigekirja õpetamine olema nii individuaalne ja loominguiline kui vähegi võimalik. Arvuti kasutamine on andnud samuti väga häid tulemusi, eriti kirjutamisraskustega õpilaste puhul.

Õigekirja õpetamine põhikooli I ja II astmes peaks sisaldama sõnade uurimist erinevate tegevuste käigus ja tulemuste üldistamist. Sellised tegevused võiksid olla järgmised:

- 1) sõnade rühmitamine vastavalt õigekirjareeglile analoogia põhjal: ühe või kahe vastava tähega, kaashääliku- või täishäälikuühendiga, s-i kõrval oleva k, p, t-ga jne;
- 2) „sõnade sein” – klassi seinale on riputatud nimekiri sõnadest, milles sagedamini eksitakse (sobib algajatele kirjutajatele);
- 3) õpilasel on sõnade õppimise märkmik või kaustik, kuhu ta kirjutab oma kriitilised sõnad;
- 4) õigekirja ja tähenduse seostamine: tähenduslikult sarnased sõnad kirjutatakse tavaliselt sarnaselt, vaatamata häälikulise koosseisu muutumisele.

19. Protsesskirjutamine ehk kirjutamisprotsessi etapid

Protsesskirjutamise põhimõtteks on, et kirjutamine on mitmeetapiline protsess, mis koosneb valmistumisest või häälestumisest, kavandamisest, sisu ja struktuuri parandamisest, keele ja stiili täpsustamisest ja õigekirja viimistlemisest. Õpetaja peab ka ise kirjutama. Nii tutvub ta ka ise ülesannete raskusastmega ja tööperioodidega.

Kirjutamine on rõõmus ühistöö. Õpetaja ülesandeks ei ole esmajärjekorras mitte hindamine vaid innustamine, juhendamine ja julgustamine. Õpilased juhendavad ka üksteist. Nemas ju ise tunnevad kõige paremini omaealiste mõttemaailma ja huvisid.

Otstarbekalt ja asjakohaselt saab kirjutama õppida ainult siis, kui pööratakse tähelepanu lugejale. Klass pakub suurepäraselt võimalust lugejateadlikkuse arendamisele, sest siin on piisavalt lugejaid.

Kirjutiste publitseerimine innustab tekste parandama ja viimistlema. Kirjutusoskusele on tähtis, et kirjutataks erinevatele lugejatele ja et lugejaskonda laiendataks vähehaaval.

Kirjutamine kui protsess toimub enamasti järgmiste etappide kaupa:

- Valmistumine/häälestamine – häälestusperioodi mõtteks on aidata kirjutajal leida teemat, häid mõtteid ja vaatenurki, ergutada fantaasiat. Nooremad kirjutajad vajavad häälestamisvõtteid rohkem kui kogenumad kirjutajad. Erinevate häälestamisvõtete kasutamise eesmärgiks on võimalikult paljude mõtete kogumine ja kirjutamissoovi äratamine. Mõtteid võib koguda väga erinevalt.
- Kavandiline kirjutamine – kui häälestamise abil on saadud sobiv teema ja laste mõtted on hakanud keskenduma sellele teemale, algab mustandi/kavandi kirjutamine. Selle perioodi eesmärgiks on võimalikult paljude meeles mõlkuvate asjade saamine paberile. Õpetaja kirjutab ka ise oma kavandit. Ta võib oma teksti kasutada harjutamismaterjalina või näitena.
- Tagasiside hankimine – kui kavand/mustand on valmis, on aeg hakata tagasisidet küsima. Nooremates klassides võib juhtuda nii, et lapsed loevad ja kuulavad hoolega, kuid küsimusi, mis aitaksid kirjutajat, esitada ei osata. Küsimuste esitamist võikski alguses klassis harjutada. Õpetaja võib oma kavandi ette lugeda ja sellele tagasisidet paluda. Küsimuste kasulikkusest vesteldakse. Rühma poolt esitatud küsimustele suuliselt ei vastata. Kirjutaja ise vaatab teksti ümbertöötlemise käigus, milliseid küsimusi ta arvestab, milliseid mitte. Vahel võib tagasiside andja olla kogu klass või ainult õpetaja.
- Viimistlemine/ümbertöötlus – viimistlemist on defineeritud perioodina, mille käigus kirjutaja mõtleb ja näeb uuesti oma kompositsiooni, lugedes ja kirjutades seda üha uuesti ja uuesti, kusjuures erilist tähelepanu pööratakse sellele, kuidas on arvestatud lugejat (Lipson jt 2000).
- Toimetamine – viimistlemine ja toimetamine kattuvad osaliselt. Täpsemalt tähendab toimetamisetapp seda, et kirjutisele antakse lõplik kuju ja vorm (luuletus, kiri, uudis jne). Teksti viimistlusperioodil tegeldakse nii sisu ja struktuuri kui ka keele ja stiili täpsustamisega.
- Õigekirjutus – klassikaaslane või õpetaja loeb kirjutise läbi ja tõmbab vigadele joone alla. Kui õpilane need sel perioodil ise ära parandab (kasutades sõnaraamatute, õpiku ja kaaslaste abi), siis hindamisel neid vigadeks ei arvestata. Tavalisematest vigadest võiks teha nimekirja seinale või õpilase oma vihikusse. Seda abimaterjali võib õpilane kasutada nagu kõiki teatmeteoseid ja õpikuid. Õpilane parandab ära nii palju vigu, kui suudab.
- Hindamine/hinnangu andmine – alles nende perioodide järel on käes õpetaja hindamise kord. Protsesskirjutus asetab hindamisele teised eesmärgid ja põhimõtted. Eesmärgiks ei ole mitte punaseid märke täis kirjutis, vaid õpilase ja õpetaja koostöö, õpilase oma hinnang ja kaaslaste tugi ning abi kirjutise arengus, õpilase kirjutamisoskuse ja kirjutamisharjumuste areng ning õiged tööviisid. Õpetaja ei ürita mitte tabada õpilasel mõnd viga, vaid püüab ennetada vigade tekkimist. Õpetaja võtab hindamisel arvesse kogu protsessi: kas tekst paranes, kas kirjutaja õppis midagi. Protsesskirjutuses ei ole tähtis mitte ainult lõpptulemus, vaid ka kirjutaja areng. Tasuks meelde jätta, et tunnustus on kõige suurem ja parem innustaja.

- Publitseerimine – teksti publitseerimine on tähtis ergutamise viis. Kui lapsed tunnetavad, et kirjutis on oluline ja kellelegi huvitav, siis üritavad nad kirjutada võimalikult huvitavalt ja veatult. Parim motivatsioon kirjutajale on see, et tekstil on ka teisi lugejaid peale õpetaja.

Kõiki kirjutisi ei ole vaja alati lõpule viia (ühe kirjutise kirjutamine häälestamisest kuni publitseerimiseni võib kesta isegi kuni kuu), tähtis on põhimõte, et kirjutamine toimuks loomulikult ja lastel oleks piisavalt aega oma töödega tegelemiseks ning nende kontrollimiseks ja parandamiseks. Protsesskirjutamine ei ole asi iseenesest, vaid see peaks olema õpetajale “normaalne õpetamiseviis”. Protsesskirjutamise põhimõttel kirjutamise õpetamine on leitud olevat kasulik ka näiteks õppimisraskustega õpilaste arendamisel iseseisvaks ja enesekindlaks kirjutajaks.

Alati ei pruugi kirjutamine just täpselt niimoodi kulgeda. Kõik sõltub situatsioonist, eesmärgist, vajadusest ja inspiratsioonist. Peaasi, et kirjutamine oleks võimalikult loomulik ja paindlik. Edukalt saab kasutada protsesskirjutamise häälestamisvõtteid ideede/mõtete kogumiseks, ilma et tehtaks läbi kogu protsess.

Kui õpilasele on iseenesest mõistetavaks saanud, et igat kirjutist loeb keegi, siis ei ole talle enam vaja hakata tõestama kirjatehnikaga õigekirja vajalikkust, kuna mitteamusaadavalt, ebakorrektselt kirjutatud sõnumit, juhendit, kirja, juttu vms ei oska ega taha ju keegi lugeda.

Soovitav kirjandus eesti keele õpetamise kohta I kooliastmes

Hage, M. Kõnelema. Tallinn: Koolibri, 1994.

Hallap, M. Lapse kõne arendamine. Praktilisi soovitusi kõnelise suhtlemise kujundamisel. Tartu Ülikooli kirjastus, 2008.

Hiiepuu, E. Aabitsa metoodiline juhend. AS Bit, 2009.

Hiiepuu, E. Eesti keele metoodiline juhend. 1. klass, 2. osa. AS Bit, 2010.

Jürimäe, M. Lugema õpetamise metoodika. Tallinn: Künnimees, 2003.

Kalamees, E. Kus mu põial? TLÜ Rakvere Kolledž, 2006.

Klassiõpetajale õpetamisest. Abimaterjale pedagoogiliseks praktikaks. Koostanud Uusen, A., Timoštuk, I. Tallinna Ülikooli kirjastus, 2007. Kõve, I.-M. Tarkus tunneb rõõmu inimlapsest. Tallinn, 1994.

Koolid, kus lugemine loeb. Kolm tegevusaastat. Koostanud Mürsepp, M. TLÜ kirjastus, 2009.

Kula, P. Õpilaste vasakukäelisusest tulenevad toimetuleku iseärasused koolis. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2008.

Laamann, A. Mängides lugema. Tallinn: Ilo, 2008.

Lahi, R., Matesen, V., Muhel, I. Kirjatehnika käsiraamat õpetajale. Tallinn Valgus, 1990.

Lastekirjanduse sõnastik. Eesti Lastekirjanduse Keskus, 2006.

Lerkanen, M.-K. Lugema õppimine ja õpetamine alus- ja algõpetuses. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007.

Lukanenok, K., Tammemäe, T. Lugemismängud I, II, III. Tallinn: Koolibri, 2007.

Matthews, S. R., Löfstrom, E., Poom-Valickis, K. Psühholoogia klassiruumis. Reflekteerivaks õpetajaks juhtumeid analüüsid. Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2008.

Meyer, R. W. Vasakukäelisus? Tormikiri. 1998.

Mürsepp, M. Laps on hakanud lugema. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 1998.

Raadik, S. Mängime kirjutamist. Tallinn: kirjastus Tea, 2010.

Uusen, A. Emakeele õpetamisest klassiõpetajale. Tallinna Pedagoogikaülikool, 2002.

Uusen, A. Kirjutamisest ja kirjutama õpetamisest. Tartu: Atlex, 2006.

Uusen, A. Põhikooli I ja II astme õpilaste kirjutamisoskus. Tallinna Ülikooli sotsiaalteaduste dissertatsioonid 19. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2006.

Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes. Toimetanud E. Kikas. Tartu: Haridus- ja teadusministeerium, 2010.

<http://ekkm.estinst.ee/sisu/eesti-keel-emakeelena/>

<https://www.hm.ee/et/eesti-keele-e-ope>